

# تورک یوردی

تورک ادبیاقلری مرکز هیئت طرفندره نشر اولنور .

جلد ۴

نموز ۱۹۲۶

نومرو ۱۹

## شۆبه

# تورك عالمنده

علم و صنعت حركتلى

حزب هيتتتك اجتماعلى :

تورك اوجاقلرى حزب هيتتى ۱۲ و ۱۹ تموز تاريخلارنده استانبول تورك اوجاغنده ايكي اجتماع عقد ايتشدور. برنجيسنه رئيس محمد امين بكك وديكرينه كاتب عمومى ساح رفت بكك رياست ايتديكى بو طويلانعه لرده مى حزب اطرافنده اهميتلى مذاكره لر جريان ايتمش ومختلف قرارلر ویرلشدر .

ساح رفت بك ، حزب هيتتتك فعاليتنى تنظيم و تثبيت مقصديله يازدينى اوزون ومدلل خطرهنى اوقودى و آيريجه ايضاحات ويردى . متفقاً تصويب ايديلن بو پروگرامده مندرج ماده لرك برر برر حقيقت ساحه سنه ايصالى ، مى حزبك تكامللى نقطه نظرندن بك زياده اهميتى حائز كورولمش و پروگرامك عيناً تطبيقنه قرار ویرلشدر .

بو پروگرامه نظراً و ملتپرورلكك شعورلى و منتظم بر صورتده تعميسى مقصديله حزب هيتتى اعضاسنك مختلف مى موضوعلر اوزرينه كوچوك رساله لر يازماسى و بونلرك باصديريلماسى موافق كورولشدر . خالقيات يعنى خلق ادبياتندن معدود اولان اسكى ماصالارله ضرب مثللك وسائره نك نه كې قاعده و اصولاره كوره طويلانعى لازم كلدېكنى كوسترر بر اثرك ترجمه ايتديريله رك و « تورك يوردى » مجموعه سنه درج ايدلسى قبول اولنشدر .

تورك آرمه سى موضوعى اوزرنده حرارتلى و فائده لى مذاكره لر جريان ايتمش و آرمه نك اوغوز خان وصيتنده كوستريلن عنصرلرى جامع اولماسى ايجاب ايدى چكى و هر حالده قورد باشنك آرمه ده يرطومه سنك ضرورى اولدينى آكلاشيلمقلا برابر بونك ايلريده تكرارمذا كره ايدلسى قرارلشديرلشدر .

رئيس محمد امين بك « يكي ييل » نامى آلتنده توركلك شئونى ايله بر سنه ايچنده تورك عالمنده كوريلن ترقيلى خلاصه ايدر بر كتابك نشرى فائده لى اوله جنى ايضاح ايتمش و بو مسئله نك جدى صورتده نظر دفته آلتىسى تقرر ايتشدور .

دوقتور رضا نور بك مختلف مملكترلرده كى جامعلرينك علملرى حقنده كى تدقيقاتندن بحث و بونلرك بعضيلرينك شكللرينى حاوى لوحه لرى هيتته توديع ايتشدور . بو خصوصه كى



تدقیقلرک ا کماله ایدیله بیلمسی ایچوخ بروسه ، قونیه ، ادرنه ، قیصری ، نیکده ، سیواس ، ارضروم ، آملنه ، کوتاهییه ، قسطنطونی شهرلرنده کی علملرک شکلرینک تنبیتی رجاسنک اورالرده کی تورک اوجاقلرینه ابلاغی مناسب کورولمشدر .

ساع رفعت بک طرفندن تنظیم ایدیلن و آیریجه طبع ایتدیرلمسی قرار کیر اولان پروگرامک برنجی ماده سنده محرر اسکی متنلرک باصدیرلمسی قرار آلتنه آلتمشدر . بو متنلر آراسنده خصوصی بر اهمیتی حائز اولان « قوداتقویلیک » ک اک دوغری واعتماده لایق نسخه سنک فرغانه ده بولندینی آکلاشامش و بونک بر فطوغرافیسنک آلدیریلهرق بورایه کوندیرلمسی ایچون موسقووا بویوک ایلچیلکنه مراجعت ایدلمسی موافق کورولمشدر .

مشهور اورخون وینسه ئی کتابه لرینک اک مکمل متنلری احتوا ایدن و روس آقاده میسی نشریاتندن اولان درت جلد ایلله اوفوز منقبه سنک پارسده « شه فهر » کتبخانه سنده بولنان نسخه سی کتیرتیه جکدر .

دستانلر ، ملی تمیللرله ملی هیجانی تقویه ایده جک دیگر منقبه لرک آجیق تورکجه ایلله تنبیتی حقننده پروگرامده مندرج تکلفده تصویب ایدلش و « دده قورقود » منقبه لرینک بومقصدده کوره یکی لهجه مزه تحویلی ولد چلبی افندی طرفندن درعهده اولمشدر .

ملی مارش مسئله سی تکرار موضوع بحث اولش و بونک ایچون موسیقی شناسلر هنرک فکر و مطالعه لرینک آلتیمی قرارلشدیرلمشدر . ملی موسیقیمز حقننده معلوماتلرندن استفاده ایدلک اوزره موسیقی استادی زکائی زاده احمد افندی ورؤف یکتا بکله صلاحیت صاحبی دیگر ذاتلرله تماس ایدیله جکدر .

موسیقی شناس وبسته کار علی رفعت بک نزدنده کی موسیقی اثرلری قوللکسیوننک حرث هیئت نامنه استنساخه مساعده ایدلمسی ایچون کندیسنه مراجعت اولنمی تقرر ایتمشدر . روم ایلیده عصرلرجه دوام ایدن ملی ومدنی تورک حیاتنه عائد ایزلرک و اثرلرک بوسبتون ضیاعه اوغرامامسی ایچون روم ابلی مهاجرلری آره سنده ایلریده تعیین ایدیله جک شکل و صورتده بر « آنککات » یاپلسته قرار ویرلمشدر .

حرث هیئت نامنه نشر ایدیله جک کلیات آره سنده ولد چلبی افندینک قاموسی ایلله « دیوان لغات تورک » ترجمه سی و دیگر بر ایکی اثر باصدیریله جق و آماسیه مورخی حسام الدین افندینک « تحفة الزکیه » ترجمه سنک طبیبی آیریجه نظر دفته آلتنه جقدر .

« رادلوف » ک قاموسنک باصدیرلمسی ایلریده مذا کره ایدیله جک واسبق سلانیک والیدی حسین کاظم بکک تألیف ایتدیکی قاموسی حقننده معلومات آلتیق اوزره کندیسيله کوروشيله جکدر .

بوندن باشقه حرث هیئت ، صرف کندینی علاقه دار ایدن بعض ماده لر حقننده ده قرارلر اتخاذ ایتمشدر .



## پروفېسور بارتولك قونفرانسلىرى

استانبول دارالفنونى توركيات انستىتوسىنىڭ تەرتىپ ايتىدىكى قونفرانسلىرىدىن پروفېسور بارتولك طرفىدىن يىرىللىرى، اهمىيىتى وبالاخصە تۈرك مەدەنىيىتى وتارىخىيە اولان علاقەسى مناسىبىلە كىزىدە وكشىف بىر سامەن زىمەنسى طويلادى .

انستىتو طرفىدىن انتشار ساحەسى توسىيە ايدىك اوزرە ياقىندە عىنا طبع ايدىلەك اولان بو اون ايىكى قونفرانسىك موضوعلىرىنى عىنا آشامىيە يازىيورز .

۱. تۈرك تارىخىنى اوكرەنەك شىرطلىرى . كوك تۈرك خاقانلىقى واورخون آبدەلىرى . تۈركلەك ايتدائى دىن ومەدەنىيەتلىرى .

۲. تۈرك تارىخىندە داها تىنور ايتىمەن بىعض قوم وسلاهلر : خونلر، سىياچى، چوچىلر، بىلغار، خىزر وبىچىكلەك خونلرلە وچواش لسانىك خون لسانىلە مناسىبىتى وبو لسانىك اهمىيىتى. هند واسكىتلىر واورتا آسىيادەكى آرى لسانلر . تۈرك كەلەسى وبونىك ايلك اول هانكى قباىلە اطلاق اولندىنى . قىرغىزلر، تۈركلەش فىن قوملىرى . شىرقى تىيانشاندە بىرنچى مەدەنى تۈركلر اولان باسقىلار .

۳. تۈركلەك ساسانىلرلە تەمسلىرى وزىرەشت مەدەنى . بوددا مەدەنىيىتى وتۈركلر . شىرقى ايران صفە مەدەنىيىتى وتۈركلر . عربلەك تۈركلەك تەمسلى . اسلام - چىن تىجارەت يوللرىندە صفە قولونىيالىرى . موغولىستاندە اويغور دولتى ومانى مەدەنى . شىرقى تىيانشاندە اويغورلر، اويغور خەلى تارىخى . توقوز اوغوز وويغور مەسئەلىسى . مانى وبوددا مەدەنىيەتلىرى . مىللەك سىجەسە دىنك تائىرى مەسئەلىسى .

۴. تۈركلر آراسىندە اسلامىيەك انتشارى . تۈركستانىك اسكى مەدەنىيەك اسلام دورىندەكى تائىرىنىك دوامى . مچوس تۈركلر آراسىندە مىسلمان قولونىستلىرىنىك فەالىيىتى . طوقوزىچى واوتىچى عصرلردە خوارزم - خىزر، روس - روس - بىزانس مناسىبەتلىرى . خىزرلر وقارايملىر . خوارزم - بىلغار مناسىبەتلىرى . غەربى تۈركلەك اسلامىيەك انتشارى . شىرقى تۈركلەك اسلامىيەك انتشارى . عموماً تۈركلەك اسلام پروپاگانداىندەكى موقىيەك باشلىچە سىبىلرى . اسلام دىنىنىك عموى جهان اديانى آرهەسندەكى موقى . شىرقە اسلامىيەك قبول ايدىن قاراخانىلەك اصلى مەسئەلىسى . قاراخانى دولتىنە تابىع قباىل . تۈركلر . اوغوزلەك اسلامىيەك قبول ايتىمى .

۵. اسلام قبولى نەتىجەسندە تۈركلر آرهەسندە مەدەنىيەك انتشارى . ماوراءالنهر تۈركلر انە كچمىسى . عمود كاشغرى اثرىنە بناء قاراخانى دولتىندە شەرىياتى . ماوراءالنهر ايرانىلرىنىك تۈركلەشمەسى . صفەلىلر وكنجاكلر . ماوراءالنهر دەقانلرى وقاراخانىلر . مچوس تۈركلر اويغورلەك مىسلمان تۈركلەك مناسىبىتى . عمود كاشغرى اثرىنە بناء اقصى شىرق اقوامى . عمود كاشغرى اثرىنىك اهمىيىتى .



۶. تورکارک اوغوزلرک ایرانہ وعالم اسلامہ کلسی . اوغوزلرک درجہ مدنی و داخلی ترتیباتی . سلجوق و اوغللری . بجنکار و اوغوزلر . تورکارک و تورک لسانی نك آذربایجان و آنادولودہ کسب قوت ایتمسی . اسلام تاثیرندن خارجده قالان شمالی تورکار و قیچاقلر . بونلرک غربہ حرکنلری . قیچاقلرک داخلی ترتیباتی . اسکی مجوس تورک اجتماعی و حرکی خصوصیتنک مسلمان تورکارہ تأثیری .

۷. اقصای شرق اقوامی ، خطای ، تاتار و موغول قبائلی . بونلرک شرقده فعالیت و غربہ مهاجرتلری . قازا خطای ( لیاو ) سلالہسی . بونلرک داخلی ترتیباتی . اقصای شرق مدینتنک اورتا آسیا مسلمان تورکلرینہ تأثیری . بو دورده غربی تیانشان حوالیسنده خرسیتیانلنک انتشاری . « سارت » کلہسی و معناسی . محمود کاشغری اثرندہ بو دورہ عائد کوریلن بعض مدنی اصطلاحات . عالم اسلامک مدنی حیاتندہ تورکارک اشتراکی . قوتاد غوبیلک ، ہبہ الحقایق کبی اثرلر . مدنیت مادیہیہ عائد کلہلر ، « اولاتو » کلہسی .

۸. تورک تاریخ مدنیسنده خوارزمک اہمیتی . سیردریا حوضہسنده کی تورک شہرلری . احمد یسوی و مکتبی . تورک ادارہسی و مدنیت . خوارزمده تورکچہ . اسکی تورک قبیلہلری و تورک ملیتی . خوارزمده تورک ادبیاتی و اونک آلتون اوردو و ماوراءالنہرہ تأثیری . خوارزم شاہلر و قاراخطای کورخانلری . اون ایکنجی عصرده تورک قبائلی و تاتارلر . جنکیز خانک ظہوری و آنک تورکستانی فتح ایتمسی حاضرلایان وقایع .

۹. جنکیز خانک تورکستانده کی فتوحاتی . موغول فتوحاتنک جہان تاریخی نقطہ نظرندن اہمیتی . جوجی اولوسی و آلتون اوردودہ مدنی حیات . آق اوردو و کوک اوردو . اسلامیتک انتشارینک دہا زیادہ انکشافی . مصرده تشکیل ایدن قیچاق سلالہسی و انک آلتون اوردو ایلہ مناسباتی . جوجی اولوسنده تشکیل ایدن کوچوک خانقلر و نوغایلر .

۱۰. اورتا آسیادہ موغول سلالہلری . اوکدہی و جمعاتی اولادی . مدنی اولکہلردہ مسلمان حکمدارلرک و عموماً محلی حاکم ( ملکی ) لرک رولی و موقعی . موغول سلالہلرینک سقوطی نك اسبابی و داخلی فتنہلر . قایدو . یدی صودہ مدینتک سقوطی و اسبابی . « تراکھ » اصطلاحی . جمال قرشی و اثری . شرقی تورکستان شہرلرینک مقدراتی . غربی تورکستانک اسلاملاشمہ و تورکاشمہ سنک تکاملی . موغوللرلہ برابر غربی تورکستانہ چین مدنی کلسی . چاغاتای اولوسنده مسلمان تاجرلرک رولی و حبش عمید . جنکیز و اولادی دورندہ تورک و فارسی لسانلرینک رولی . تجارت ایشلری . اورتا آسیادہ کی جنکیز اولادی آراسندن فہدہ راسیون فکرینک ظہوری . موغوللرک فرنکارلہ مناسبتلری . موغول دولتیہ فرنکارک مقایسہسی .

۱۱. اوکدای و چاغاتای اولادی آراسنده کی مجادلہلر و چاغاتایلرک غلبہسی . برکہ خان و اسلام انتشاری . اورتا آسیا حقندہ ابن بطوطہ معلوماتی . اسلام قبولنک تجارت ترقیسنہ تأثیری . شامانیلک و اسلام ، کوچہ حیات و مدنیت ، المالتی و نغشب آراسنده تردد و بونک



نتايىچى . درويش خىلىك سلطنتى . اداره نك دوغلات وبارلاس امراسنه كچىسى . تيمور دورينه عائد ماخذلار .

چاغاتاي « قاراوناى » - وماغواستان « چته » اصطلاحلىرى . تيمورك مسلمانلىقى واسكى عنعناته صداقتى . مملكتك داخلى ترتيباتى . قبائل تقسياتى . تيمور و تيموريلر دورنده تورك وموغول كوچمه قبائلنك مدنى حياتە كچىسى . تيمورك مدىنىتى ادراكى .

۱۲ . تيمور و تيمور دورنده اورتا آسيا توركلرينك اقتصادى ومدنى وضعيتى . چاغاتاي ادبياتك تكاملى . اوزبكلك اورتا آسياني فتحلىرى . اوزبكلك ايلك دورنده تورك ادبياتى و آثار علميه ترجمه لرى . عبدالله خان وئائى . اون سكزىنجى عصر اختلاللىرى . اون دو قوزىنجى عصرده بخارا ، خيوا ، خوقند اوزبك سلاله لرى . توركن ، قرغز ، قازاق لك حياتى وكاشفر وقايى . تورك اقوامنك بوكونكى احوالى .

### قازان جمهوريتنده

علم ساحه سنده فعاليت . قازان شهربى اسكى وتجهيزات اعتباريله مكمل بر دارالفنونه مالك اولديغندن اوراده علمى فعاليت پك زياده انكشاف ايتمشدى . انقلاب ووطنداشلىق حربى هندكاملنده بو فعاليتته اپى دورغونلق كلش ايسه ده ، شيمىدى بو فعاليت ، بالخاصه قازان جمهوريتى تاسس ايدىنجه يكيدين جانلانمغه باشلامشدر . دارالفنون اطرافنده جريان ايدىن بو فعاليت اورا توركلردىن اون دو قوزىنجى عصرده ابراهيم خليفه اوغلى ، شهاب الدين مرجاني ، عبدالقيوم ناصرى وسائره ، يكرمنجى عصرده عين الدين احرو ذكى وليدى افنديلر بر درجه يه قادار اشتراك ايتمش ايدىسه لرده ، بوكون بزاورالى تورك كنچ عالملىرىك بو ساحه ده دها كنش مقياسده فعاليت ابراز ايتدكلرىنى وروس عالملىرىله يان يانه چاليشدقلىرىنى كوروپورز . يكي ميدانه كلن ديكر كنچ تورك جمهوريتلرنده اولدىنى كىيى ، قازانده ده اولكە تبعا تە پك زياده اهميت ويريلكده در . بندن دولايى اوراده علوم اجتماعيه ساحه سنده كى فعاليت باشليجه قازان اولكە سنك ماضىسىنى ، اتنوگرافىسىنى ، لسانياتىنى واقصادياتى تبعة توجه ايدىلشدر . وقتيله قازان يوردينه دائر ايكي مهم تاريخى اثر يازان نيقولا فيرسوفك اوغلى اولان فيرسوف صوك يىللرده بر قاچ اثر داها نشر ايتدىر مشدر ؛ بزرجه بونلرك اك مهمى « اورتا ايدىل بويى تاريخنه عائد درسلىر » نامنده كى علمى پوپولر اثر يدر . قازان اولكە سنك قديم تاريخى تبعة ايكي كنچ روس علمى اوهراشمشدر ، كه بونلرك برى ( و . صواين ) ، ديكرى ده ( م . خوده قوف ) در . صوكنجىسى « تاتارستانى تبعة جمعىتى » نك حواله سيله قازان يوردىنك آرخبه تولوژيك خريطه سنى ترتيب ايتمشدر . برنجىسى ايسه ، آرخبه تولوژيك



اثرلره استناداً ايدىل-قاما بولغارلرينك تاريخنى تېغله مشغولدر . اونك « ايدىل بولغارلرينك مسئله سنه دائر » ، « ايدىل - قاما بولغارلرى تاريخنه مدخل » آدى اثرلى نصر اولوندىنى كې ، « بولغار خرابه لرى زيارت ايدىل نره رهبرى » ده طبع ايدىلشدر . بوندن ماعدا هينى مؤرخ « ايدىل - قاما خطله سنك شائى قاموسى » عنوانلى بر اثرده يازمشدر .

قازان خانلى دورىنك تاريخنى تېغ ساحه سنده ( م . خوده قوف ) اختصاص صاحبيدر . بو ذاتك قازان جهوريتى معارف قوميسرلىكنده كى علمى شعبه نك حواله سى ايله يازمش وقازانده ۱۹۲۳ سنه سنده باصياش اولان « قازان خانلى تاريخنه عايد ملاسلار » اسملى اثرى شاين دقتدر . مؤلف بو اثرنده قازان خانلقنه سائر روس مؤرخلرى كى ياغماچيلر اوردا سى نظريه باقيور ، بلكه بو موضوعه آفاقى وخالص تاريخى نقطه نظر دن ياناشيور . بونى يازاركن مؤلفك آئنده يكى بر منبع ده بولونمشدر . اوده ، ۱۹۲۰ سنه سنده قازان اولكە سنده بولونان ، صاحب كراى خان يارليغيدر [۳] . مؤلف بو ويقيده استناداً قازان خانلقنك سياسى ، اجتماعى واقتصادى حياتى ( داخلى قورولوشى ) تنويره چاليشيور .

ايدىل بونى توركارى تاريخى ايچون بويوك قازانچده پروفور ( بالاد ) ك اثرلريد . بو ذات سابق آلتون اوردا ( قىچاق ) دولتى ساحه سنده حفرىات اجرا ايدىلرك ، بو دولتك ماضى سنى تنويره يارايان مهم اثرلر بولمشدى . موسقواده انتشار ايدىل « اوغونوك » مجموعه سنك ۱۹۲۳ سنه سى نيساننده چيقان بشنجى صايسنده اونك بولدىنى اشيا وپاره لرك غولوغرافلرخى ده كورمشدك . ( بالاد ) ك موسقواده كشفياقى تصوير ايدىل « ايدىل بونى پومپه يلرى » عنوانلى مهم بر اثرى ده انتشار ايتمشدر . قازانلى كنج مؤرخلردن عزيز عبيدالله قازان معارف قوميسرلىكى آقاده ميك مركزىنك حواله سيله « تاتار تاريخى » اسمنده بر اثر يازمش وبو اثرنده ايدىل بونى توركارى تاريخى علمى وسيله ماتيك طرزده بيان تشبثنده بولونمشدر . قازان توركارىنك يكى زمان تاريخنه دائر دى بر چوق نه تودلر انتشار ايتمشدر . بوساحه ده اك فضله چاليشان آدام عالمجان ابراهيمدر .

قازان تورك ادبىياتى تاريخى ساحه سنده وخلق ادبىياتى طويلامق اوغورنده ده خيلى ايش كورولمشدر . داهل قازان جهوريتنك اعلان ايدىلدىكى سنه پروفور ( ن . قاتانوف ) اورا معارف قوميسرلىكنه كندى سنك اپى بويوك حجملى قازان تورك ادبىياتنه دائر بر اثرى تقديم ايتمشدى . صوكرا عزيز عبيدالله ايله على رحيم بكلى طرفندن تاليف ايدىلن « تاتار ادبىياتى تاريخى » عنوانلى اثر ك اوچ جزئى موقع انتشاره قونىلشدر ، كه پك مهم اثرلردر . بوندن ماعدا قازان جهوريتنك آقاده ميك مركزى سيسته ماتيك بر طرزده وقرونولوژيك ترتيبده قازان تورك ادبىياتنك نمونه لرى نشر ايتمكه باشلامشدر . خلق ادبىياتنه كلنجه

[۴] استانبول دارالفنونى ياننده كى توركيات انستيتوسى طرفندن نشر ايدىلن « توركيات مجموعه سى » نك ايكنجى كتابنده بو ويقيده دائر بر تدقيق واردر .



(م. واسىليەف) اسىندەكى بر روس عالمى « تاتار ماساللىرى » مجموعهسى نشر ايتىشدر . بو مجموعهده ماساللىك ياكى زروسجه ترجمەلىرى درج ايدىلىكىندن بۇنجه ادبى قىمتى جائىز دىكەلەدە ، اترك اتنوگرافىك اهمىتى البت پك بويۇكدر . وقتيله ايدىل بويىندە تۈرك خلتى ادبىياتى نمۇنەلىرىنى طويلامق ساحەسىندە ماجارستانلى دوكتور ( مەساروش ) ايله برلكدە چاپلىشما اولان ودها انقلابدن اول خلق ادبىياتى نمۇنەلىرى مجموعهلىرى نشر ايتىدىرەن خواجه عبدالبدىع افندى يەنە برچوق مهم نمۇنەلر طويلامشدر كە ، بونلردە شىمدى طبع اولونقى اوزرەدرلر . قازان جهورىتى تاسسىندن برى كچن بش سنە ظرفندە مدنيت و فكر خادملرى اولان معروف شخصيتلىرى تابيع اوغورندەدە اپى چاپلىشماشدر . وقتسىز هلاك اولان شاعر ( ش . بايچىك ) اثرلىرى نشر اولونمش و ترجمە حالى يازلشدر . عبدالله توقايف ايچون دە اهمام ايدىلشدر . لکن قازان يوردىنك ايلك متجددلىرىدن ، مدنيت لسان وادىيات ساحەسىندە بويۇك خدمتلىرى سبقت ايدەن مرحوم عبدالقيوم ناصرىنك حياتى و آثارىنى تابيع جەتتە دها زياده اهميت ويرىلشدر ، كە ۱۹۲۲ سنەسىندە برقاچ محررلرلر اشتراكيله « قيوم ناصرى مجموعهسى » آديله بر مونوگرافى دە نشر ايدىلشدر . بو سنە ايسە ، قازان تۈرك تياتروسنك يكرمنجى يىل دونوى مناسبتيله اپى بويۇك جملى ورسىلى بر تياترو مجموعهسى انتشارايتىدى . اتنوگرافىايە كلنجه ، فاتح سىنى قازانلىنك « تاتار دىنى » آدىلى بر اثرى چيقدىنى كچى ، عالمجان شرفك دە قازان تۈركلرىنك اتنوگرافىاسنە دائر ، مختلف مجموعهلردە بر چوق ئەتۈدلىرى طبع اولونمشدر . بو ساحەدە كىچ تۈرك عالملىرىدن مەرىم خانم ، عبدالله و عبدالقادر بك عبدالله ، كىچ روس عالملىرىدن « يو . وروبيوف » پك بويۇك اهمامله چاپلىشماشدر . بونلردن موكونجىسى قازان تۈركلرىنك مادى مدنيتى ، اوتەكى ايكيىسى قازان تۈرك كويلوسنك مەنوى مدنيتى تىبعله اوغراشمق دەدرلر . قازان « تاتارستان » جهورىتى اعلان ايدىلىكىندن برى اتنوگرافىا ساحەسىندە اوچ مهم تشبث ياپىلشدر . ۱- معارف قومىسرلىكنى وپروفور « ب . آدلەر » ك تشبثى ايله شرق قوملىرىنك مدنيتى سركىسى ياپىلمش ، ۲- ۱۹۲۲ سنەسىندە موسقو واده ياپىلان بوتون روسىە سركىسىندە قازان جهورىتى اتنوگرافى شعبەسى قورولشدر ، ۳- قازان جهوريتنك مركزى موزەسى يانندە بر قازان تۈرك اتنوگرافى شعبەسى تشكىل اولونمشدر .

شىمدى لسانىيات ساحەسىنە كچەلم . روس پروفورى « موغورودىنسىكى » ، جهوريتنك معارف قومىسرلىكى حضورندەكى آقادهمينك مركزى معاونتيله تۈرك لهجهلىرىنك فونەتىكى دائر پك قىمتدار بر اثر نشر ايتىشدر . توركولوغ ، « نىقولا آشمارىن » ايسە « قازان تۈركچەسىندە وقف علامتلىرى » عنوانلى بر اثر باصدىرەمش . لسان مسئلەسىندە قازانلى تۈرك مؤلفلىرى باشلىچە اوچ مسئلەيە اهميت ويرەمشلر : ۱- املا مسئلەسى و بونىكلە علاقهلى اولان تۈركچەنك صرف ونحو مسئلەلىرى ، ۲- ادبى لسان مسئلەسى ، ۳- ايكنجى مسئلە ايله علاقهلى اولان علمى اصطلاحلر مسئلەسى . قازان تۈرك لسانىياتچىلىرىنى انقلابدن اولدە اپى اشغال ايدەن بومسئلەر



انقلابدن سوکرا دها زیاده قوت کسب ایتمشدر. مطبوعاتده جریان ایدهن مناقشه لر، قونفرانس وقونفره لرده کی مذاکره لر نتیجه سننده، املا، ادبی لسان واصطلاح لر حقنده شو ویا بوقرار لر چیقارلشدر؛ وقرار لرک تطبیقنه دخی باشلامشدر. بوکون قازانده تطبیق ایدیلن املانک مهم اساسلری، یالکز آلتی صائت حرف قوللانیلمق، کله ناک اوکنه قالینلق علامتی قومق، بوتون اجنبی لسانلردن آلنان «عربی، فارسی وسائر» کله لرده تورک املاسنه بویون اکدیرمک کبی شیلردر. ادبی لسانک صوکنه قادار ساده لشدیریله سی قراره آلتمشدر. ریاضیات فورموللری ایچون آوروپاده مستعمل علامتلر قبول ایدلشدر.

صوک ییللرده قازانده «تاتارستانی تتبع جمعی» عنوانیه بر جمعیت تأسیس اولومش. بو جمعیتده تورک وروس عالملری برلکده چالیشیورلر. جمعیتک مجموعه سی ده واردر. قازان دارالفنون یاننده بولونان اسکی «عقیقات، تاریخ واتنوغرافیا» جمعیتی ده فعالیتنی دوام ایتدیرمکده در. اونک انقلاب کونلرنده قاپانمایه مجبور اولان «خبرلر» اسمنده کی مجموعه سی یکیدن چیقمایه باشلامشدر.

**صرفلریمزلی اصلاح مسئله سی.** قازان غزته لرنده اوقوندیغنه کوره، قازان جمهوریتنک معارف قومیسرلکی بوسنه ایلولده عرب حرفلرینی اصلاح مسئله سی مذاکره ایلهمک ایچون قازانده بر قونفره طویلامایه قرار ویرمشدر. قونفره یه باشقه تورک جمهوریتلرندن ده مرخصلر دعوت اولوناجقمش.

**مرکزی موزه ده یکی بر شعبه.** عینی غزته لرک خبرینه بناء، قازان جمهوریتی معارف قومیسرلکنک علمی مرکزی، «تاتارستان» مرکزی موزه سی یاننده تورک وشرق ال یازیلی شعبه سی آچمایه قرار ویرمش. علمی مرکز بو شعبه یه تورلو واسطه لرله شو کی ال یازیلی طویلامایه چالیشاجاقش.

ع. ب

## تورک اوچاقلری شئونی

۱ — آنقره ده تورک اوچاقلری مرکز هیئت کاتب عمومیلکنه انتخاب ایدیلش اولان آتک صیتمه مجادله هیئت رئیسی اکرم طوق بکک وظیفه حاضره سنندن انفکاک ایدمه مسنه بناء عمومی کاتبیکه مرخص دوقتور حسن فرید بک وعمومی مرخصلغده مرکز هیئت اعضا سنندن آووقات محمد صالح بکر انتخاب ایدیلشدر.

عمومی کاتب دوقتور حسن فرید بک ۷ تموز سنه ۱۹۲۶ ده آنقره یه مواصلت ایدهرک اجرا دیوانی تشکل ایتش مساعیسنه باشلامشدر.